

О.С.Гогун*

**МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ РАДЯНСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО
РУХУ УКРАЇНИ В ДОКУМЕНТАХ ПОЛЬСЬКОГО ПІДПІЛЛЯ
(1942–1944)**

У статті розглядається оцінка радянського антинацистського руху опору учасниками польського національного підпілля в роки Другої світової війни.

Історію комуністичного партизанського руху України в роки Другої світової війни прийнято розглядати або на підставі документів радянської сторони, або на підставі німецьких документів, іноді (україн рідко) на підставі документів ОУН і УПА. Однак у ситуації військово-політичного протистояння, яке мало місце на території України у 1941–1944 рр., був ще один важливий суб'єкт – польське націоналістичне підпілля. Взаємодія різних підпільно-партизанських структур на території Волині та Галичини вже досліджувалася українськими й польськими істориками¹. Однак через те, що їхні праці було присвячено досить загальним питанням – радянський партизанський рух, українсько-польський конфлікт, Армія крайова (АК) в Західній Україні – погляд польських підпільників на червоних партизанів представлено в зазначених дослідженнях фрагментарно. Дана стаття, що ґрунтується на документах варшавського Архіву нових актів (ААН), має на меті ввести до наукового обігу матеріали, які показують, якими бачили комуністичних партизанів України польські націоналісти.

Оскільки наприкінці 1940 р. польське підпілля було суттєво послаблене діями радянських репресивно-каральних органів, то в 1941–1942 рр. його структури в Галичині й на Волині перебували на стадії створення або відтворення. Крім того, у Західній Україні до 1943 р. масового радянського партизанського руху не було. Тому в документах польського опору діяльність “народних месників” у 1941–1942 рр. майже не зафіксовано, за винятком південних областей БРСР, які в 1941 р. ввійшли до складу райхскомісаріату “Україна” (РКУ).

У звіті від 19 грудня 1942 р. Громадського антикомуністичного комітету (Антик), який був близьким до Армії крайової, зазначалося, що основним противником червоних партизанів у білорусько-українському Поліссі в 1942 р. була допоміжна поліція, яка складалася переважно з місцевого населення: “З весни цього року на цій території з’явився новий сильний політичний чинник у вигляді банд, або партизанських загонів, які вільно пересуваються територією та на яких німці не звертають жодної уваги. Це відносно великі (з кількох сотень людей) загани, добре озброєні (автоматична зброя), що частково складаються зі “східняків”, частково з місцевої сільської молоді, які без жодного плану кружляють тереном, власне, не роблячи нічого суттєвого у військовому сенсі. Нечисленні диверсії на залізниці, напади на маєтки, підпал врожаю й дезорганізація лісництва – усе це описи їхньої діяльності. До цивільного населення вони загалом ставляться добре, лише час від часу грабують – забирають то одне, то інше. Знищують із засідок місцеву поліцію й керівників маєтків. Проти німців іноді проведуть якусь сплановану акцію. Вони значною мірою дезорганізували господарське життя, серед селян викликають страх, а в певних груп – симпатію. Це чинник, на який треба звертати пильну увагу, оцінюючи ситуацію в разі її зламу”².

В іншому документі з того ж фонду подано опис становища на Люблінщині. Ця територія не входить до складу сучасної України, однак у 1940 р. в

* Гогун Олександр Сергійович – аспірант кафедри історії Східної Європи університету ім. А.Гумбольдта (Берлін, Німеччина).

Люблінському районі генерал-губернаторства, створеного нацистами замість II Речі Посполитої, проживало 440 тис. українців. Тобто, цей регіон на той час був польсько-українським.

На території Люблінщини діяли “дикі” партизани. Ними були військовополонені, яким удалося втекти, або солдати Червоної армії, котрі прийшли з Волині влітку–восени 1941 р. Часто ці партизани були пов’язані з польською прокомуністичною організацією — Гвардією людвою (Армією людвою). Крім того, із середини 1942 р. радянські партизани та диверсанти почали приходити на Люблінщину з Полісся або закидатися з парашутами (ідеться насамперед про групи, підлеглі 4-му управлінню НКВС СРСР). Про особливості боротьби, яку вела ця сторона військово-політичного протистояння, сказано у звіті вже згаданого Антика за період із 15 листопада 1942 р. по 15 січня 1943 р.: “Бандитизм. Поряд з актами саботажу й диверсіями дедалі частіше фіксуються акти громадського бандитизму, які здійснюють радянські диверсійні банди й диверсійні польські банди (ідеться не про звичайні кримінальні банди, а бандитські напади, які здійснювали організовані партизанські загони). Особливо сильним цей рух є на Люблінщині. Досить часто командирами таких банд є євреї, яких чимало втекло з гетто до партизанського загону та котрі з великим задоволенням нападають і грабують польські садиби й великі селянські господарства. Деякі садиби організують самооборону, беруть з госпіталів німецьких солдат, що одужали. Останні привозять з собою навіть гранати та станкові кулемети. Садиби перетворюються на фортеці. Банди, що нападають, іноді бувають такими сильними, що навіть організована оборона не допомагає, садибу захоплюють, і всіх поголовно ріжуть”³.

В Армії крайовій було затверджено певну схему забезпечення продуктами харчування. На підставі попередньої домовленості із селянами вояки АК забирали в них харчі, які треба було здати окупантам (“контингенти”). Частину їх вони безпосередньо захоплювали в окупантів як трофеї. Зрозуміло, що завжди притримуватися такої схеми забезпечення в умовах війни й окупації просто неможливо. Однак, щоб не втратити підтримки населення, АК намагалася добувати для себе харчі саме таким чином. Тому будь-які спонтанні реквізиції чи реквізиції, про які не було із селянами домовленості, вони розцінювали як грабунок.

Польське націоналістичне підпілля розглядало радянських партизанів як “союзників наших союзників”, і хоча й визнавало їхні заслуги в боротьбі з німцями, проте дуже чітко розуміло мотивацію дій “народних месників”. Зокрема в одному з документів Антику від 1 березня 1943 р. під назвою “Діяльність Комінтерну на польських землях (з моменту укладення польсько-радянського договору 30 липня 1941 р.)” ідеться про завдання радянського руху в Речі Посполитій на довготривалу перспективу. Прикметно, що автор (він, на жаль, не підписався під звітом) надзвичайно точно передав зміст відомого наказу начальника ЦШПР П.Пономаренка про завдання радянського партизанського руху щодо поляків, опублікованого українським істориком І.Біласом у другому томі його праці “Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953”: “Уся діяльність більшовицької агентури в Польщі спрямована на втягування широких мас польського народу до безпосередньої та негайної боротьби з німцями. Саботаж на кожному кроці, скрізь, у майстерні, на фабриці, на службі; диверсії в німецькому тилу скрізь, де тільки можна завдати шкоди; партизанський рух, який мав на меті допомогти радянській армії бойовими діями в тилу німецької армії. Нарешті, Комінтерн хоче штовхнути польський народ до великої, збройної боротьби під диктатом Москви й на московські гроші, яку комуністична пропаганда голосно називає “народним повстанням” (...). Комуна хоче досягти кількох цілей одночасно: 1) створити хаос у тилу німецької армії; 2) спрямувати репресивні акції гестапо проти всього польського суспільства й патріотичної

польської інтелігенції, що бореться, відповідно ослабити польські центри політично-військової роботи; 3) створити хаос серед польських патріотичних організацій; 4) полегшити собі завдання здобути владу в Польщі після поразки німців у війні”⁴.

Тому ставлення командування АК до радянських “народних месників” було дуже стриманим. Зокрема командування округу АК “Львів” (документ підписаний псевдонімом “Грабиця”) 13 березня 1943 р. видало спеціальні вказівки: “Загальним принципом щодо радянських партизанів є: позбавити їх можливості надуживати вивіскою патріотичної польської акції; перетягування в наші лави безсумнівного патріотичного польського елементу, поглинутого ними”⁵.

Одним із методів досягнення цієї мети була пропаганда. Доки українсько-польське протистояння не сягнуло найвищої точки, ставлення радянських партизанів (особливо у південних областях БРСР) до польського населення, з точки зору його підпілля, було не найкращим. У документі Антику (на жаль, він не підписаний та не має точної дати) “Звіт із Полісся за травень 1943 року”, крім активної диверсійної діяльності радянських партизанів на залізниці, описано і їхнє ставлення до поляків: “У травні акція (партизанів – О.Г.) посилилася, деякі поставки здійснені повітряним шляхом (командири, інструктори, зброя, боєприпаси). Найвні партизани пересуваються по всій території Полісся без обмежень. Вони з’являються в передмістях (Бреста, Пінська, Кобрини)... Українці (тобто бандерівці, які створили УПА – О.Г.) та місцеві (партизанські загони – О.Г.) палають ненавистю до поляків – убивають, грабують, так само й до німців, українці, крім того, борються з радянськими загонами... Партизани повністю заволоділи лісами й болотами. Напади на маєтки та господарства (наприклад, 9 травня на маєток Волянів Кобринського повіту, 12 травня із села Щеглинка, що біля Забинки, рекрутовано всю живність, також коні з возами, 19 травня це ж сталося в селі Лучевиця). Протидія не дає результатів. У численних зіткненнях і боях обидві сторони втрачають по кілька убитих та понад десяток поранених. 25 травня здійснено напад на пост поліції в Озіатах, убито 10 поліцейських. 28 травня поховано 9 поліцейських, убитих у боротьбі під Радванниками. Таких випадків багато. Обстріл автомобілів на шосе – у порядку речей. Від великих зіткнень із німцями партизани ухиляються. Знищують місцеву поліцію й усіх, хто прислуговував німцям”⁶.

Практично в дні створення наведеного документа українсько-польський міжетнічний конфлікт, який тривав протягом другої половини 1942 р., на початку 1943 р. набув на Волині характеру масштабної українсько-польської війни, у ході якої радянські партизани та АК стали близькими союзниками, оскільки обидва рухи наштовхнулися на протидію сильного противника – Української повстанської армії, яку ані перші, ані другі не могли перемогти поодиноці. Однак, незважаючи на спільну загрозу з боку ОУН і УПА, союзники ставилися один до одного критично. Відтак цінність свідчень польських підпільників про червоних партизанів ще збільшується.

У “Тижневому рапорті №2” від 29 липня 1943 р., який був укладений лондонським емігрантським урядом на батьківщині (Delegatura Rzàdu RP na Kraju), вже відчутна різниця в ставленні червоних партизанів до поляків і українців: “5 липня один із багатьох радянських загонів чисельністю майже 500 чоловік увірвався до Тернополя. Було захоплено будівлю пошти, де застрелили 7 німців-чиновників, понад 20 працівників українців, а з 9 поляків зняли форму поштових службовців. Крім того, убили кількох німців у місті й знищили машини й керівництво в кількох закладах. Пошта не працювала протягом тижня”⁷.

Подібна інформація міститься й у розвідувальному повідомленні під назвою “Саботажно-диверсійна акція більшовицьких банд 06.07–17.07”, яке було укладене офіцерами АК для свого керівництва з округу АК “Львів”, де перелічено не

тільки підірвані партизанами із загону Ковпака мости та залізничні шляхи, а й спеціально наголошено на ставленні “народних месників” до населення: “1) До поляків ставляться бездоганно. Не зафіксовано випадків насилля або грабунку. 2) Німців убивають. Проте відомо, що дівчат-німкеней відпускають, наказуючи їм розповісти в Німеччині, що (партизани – О.Г.) не борються із беззбройними, оскільки вони солдати. 3) Українці. У лісах знищують українські банди. Застерігають українців від вступу до банд і умовляють їх об’єднатися з поляками в боротьбі за незалежність. 4) Євреї. Єврейські табори розпускають, але ставляться до них (євреїв – О.Г.) недоброзичливо й не беруть із собою”⁸.

Цікаво, що згідно із “Доповненням до рапорту №28 у справі про радянських партизанів” (документ не підписаний і не датований), який є звітом розвідки про участь загону Ковпака в подіях 14 та 15 липня 1943 р., один з офіцерів-партизанів під час спілкування з польським населенням “...розповів, що Сталін наказав їм (партизанам – О.Г.) іти й будувати незалежну Польщу (очолювану комуністами). Поляки повинні йти за Вандою Василевською, яка створює польський легіон, котрий найближчим часом прийде на територію Польщі. Потім він заявив, що вони йдуть у Чехію, їхнім завданням є диверсії та ухиляння від боротьби із сильнішими, ніж вони, загонами противника. Полякам шкодити не будуть, вони мають намір знищувати лише українців, бульбівців і бандерівців”⁹.

Як бачимо, військово-політичне протистояння, з одного боку, АК та червоних партизанів, з іншого, ОУН і УПА, уже влітку 1943 р. тісно переплелось з етнічним протистоянням українців і поляків.

Цю тезу підтверджує “Повідомлення про радянських партизанів” командування округу “Львів” від 30 липня 1943 р. напевно з приводу тих же коваківців: “Партизани проходять лісом та путівцями, не заходячи на шосе. Знищують банди, що знаходяться в лісах. У селі партизани забрали в господарів взуття й новий одяг (...). До цивільного населення ставляться коректно. Ліквідувають лігеншафти (німецькі державні сільськогосподарські маєтки, а також управління нерухомістю – О.Г.), а все німецьке майно забирають із собою. Українські селяни втікають до лісу з худобою й речами (...). Щодо ситуації, яка склалася внаслідок появи більшовицьких партизанів на території Тернопільського та Станіславського округів: 1. Страх як серед німців, так і серед українців. 2. Жорстокість українців унаслідок того, що їхніх “кращих солдатів” посилають на боротьбу з партизанами. 3. Збільшення випадків бандитизму й нападів”¹⁰.

Унаслідок діяльності радянських та бандерівських партизанів улітку 1943 р. територія Західної України (особливо Волинь і Полісся) поступово виходила з-під контролю окупантів, що відбилося в “Огляді території за період 15 липня – 15 вересня 1943 р.”, який уклали співробітники секції “Східні землі” департаменту інформації представництва уряду на батьківщині (Delegatura Rządu RP na Kraju):

“III. Райхскомісаріат Україна

1. Полісся

а) *Політика окупанта.* Як для Полісся, так і для Волині використовувалася прокламація генерального комісара Шене (голова генерального комісаріату “Волинь-Поділля” – О.Г.) від першої половини липня, яка оголошувала застосування гострого терору в боротьбі з бандитизмом при наборі робочої сили та зборі контингентів. На Поліссі, передусім у Столинському повіті, спалювали села й убивали людей, при цьому проти антипольських виступів українців озброювалося польське населення. З іншого боку, у другій половині липня було проведено масові арешти польської інтелігенції в Бресті (400 людей), Кобрині, Пружанах та Пінську.

б) *Становище з безпекою* й надалі погіршується. Щодня здійснюється кілька нападів на військові об'єкти, склади, промислові об'єкти й маєтки. Влада окупанта не поширюється за межі великих центрів. Німці не проводять великих, систематичних акцій із ліквідації партизанів. Південне Полісся по Прип'ять належить до сфери впливів українських партизанів. Північним включно з північною частиною Столинського повіту заволоділи радянські партизани, які проводять тут формальний призов, використовуючи медично-призовні комісії, тероризують населення в разі потреби не гірше німців. Велику сміливість виявили радянські командири, знищуючи в другій половині липня біля Бреста-Волинська залізницю та склади. Систематично підпалюються маєтки й здійснюються напади на засоби комунікації. Поїзди обстрілюються, тому вони ходять лише вдень... Допоміжні німецькі відділи, які можуть використовуватися в боротьбі з диверсією, утікають у банди: так було з українською стаціонарною поліцією в Дрогичині, кавказькими горцями й козаками. Виняток становлять польські поліцейські батальйони, рекрутовані з "місцевих", якими керують поляки (Кобрин, Дрогичин) (...).

2. Волинь

а) *Німецька й радянська політика*. На початку липня почалася бездумна пацифікація Шене випадкових українських, польських, чеських сіл під приводом співробітництва (сільського населення – *О.Г.*) з советами. У містах почалися 10 липня, а закінчилися на початку серпня масові арешти інтелігенції: у Луцьку майже 200 українців та 50 поляків, у Рівному 50 (українців (?) – *О.Г.*) і 136 поляків, з яких половину вже відпустили... Поведінка німців перш за все полегшує роботу советів на Волині... Радянська діяльність, яка завдяки своєму апарату розповсюджується на всі села, зводять нанівець усі спроби консолідувати український націоналістичний рух, розсіює й втягує в сферу свого впливу окремі банди, нарешті паралізує спроби переговорів із поляками. За деякими свідченнями, арешти української інтелігенції спровокував радянський донос"¹¹.

Про практику провокацій радянською агентурою репресій із боку гітлерівців проти українських націоналістів писав зокрема у своїх мемуарах ("Сильні духом") Герой Радянського Союзу чекіст Д.Медведев, який зі своїм загonom діяв на Волині, Галичині та Поліссі в 1942–1944 рр.¹²

На цій же території діяла не тільки АК, але й менш відома структура польського опору — консервативно-націоналістичні Народні збройні сили (Narodowe siły u zbrojne – NSZ – НЗС). Оцінка радянських "народних месників" у внутрішніх документах НЗС ще критичніша, аніж у документах АК. Наприклад, у донесенні, підписаному псевдонімом "I.W." й датованому 4 серпня 1943 р., повідомляється: "У Більшовцях та околицях Городенки з'явилася добре озброєна та організована більшовицька банда, яка вбиває німців і українців та вивіщує портрети Леніна, Сталіна й Сікорського"¹³.

У документі, підписаному псевдонімом Леон Вжос (Leon Wrzos), який називається "Рапорт 14 від 26 серпня 1943 р. Львів", вказано: "Уранці 20 серпня в селі Завадів за Бруховичами (Львів – Рава-Руська) з'явився загін диверсантів у складі 30 осіб, добре озброєних, у військових одностроях. Диверсанти говорили польською мовою дуже добре. Запитували поляків, як до них ставляться українці. Про це ж (запитували – *О.Г.*) в управляючого лігншафту, польського фольксдойче, у старости й лісника. Керівникові фольксдойче як покарання відміряли в присутності фільваркової служби та робітників 30 палиць... (З тексту випливає, що екзекуцію було проведено внаслідок зменшення зарплати робітникам – *О.Г.*). Нарешті, диверсанти підпалили у полі 6 скирт хліба, у пожежний насос налили нафти й наказали пожежникам поливати скирти. 20 серпня спалили ще чотири скирти хліба в Прусах під Львовом"¹⁴.

Напевно, тут описані дії невеликого партизанського загону або радянської диверсійної групи, яка, можливо, підпорядковувалася органам держбезпеки. Підпільники НЗС не випадково наголосили на знищенні радянськими диверсантами хліба. Подібні акції для польського націоналістичного партизанського руху були нетиповими.

А ось опис дій червоних партизанів, котрі, як стане зрозуміло згодом, у Галичині поводитися дещо інакше, ніж в областях України, що до 1939 р. входили до складу СРСР. Документ з архівної справи командування округу АК “Львів”, датований 18 вересня 1943 р., підписаний псевдонімом “Юхас” (Juchas), називається “Політичний рапорт. Наслідки більшовицької диверсії”: “На терені Тернопільського округу в час, про який ідеться, виявляється посилений рух більшовицьких банд (диверсійних). Цей рух охопив майже всі повіти воеводства. Загальної кількості точно встановити неможливо, бо окремі загони перебувають у постійному русі. Чисельність окремих загонів розмита й сягає від 3 до 2000 осіб, у деяких випадках помічено й загони чисельністю 500 осіб, протягом останнього часу на території воеводства перебувало 2 банди по 1500 осіб. Ці банди забезпечують себе провіантом по селах, де часто платять за харчування (цього партизани в часи окупації на Східній Україні не робили – *О.Г.*), у фільварках грабують худобу, коней, рогату худобу, вози, часто одяг та білизну, у містечках грабують німецькі й українські магазини й склади. Ставлення загонів, що рухаються, до населення коректне. Вони ведуть більшовицьку пропаганду, засилають на територію листівки, у розмовах із селянами закликають саботувати здачу контингентів, часто погрожують за непослух смертю або тим, що підпалять господарство. У кількох випадках забирали в селян премію, яку ті отримали за виконання поставки сільгосппродуктів. Ці банди переходять через старий польсько-більшовицький кордон, никають по всіх повітах воеводства. Також заслані десанти з літаків, як, наприклад, у ніч з 11 на 12 вересня під Плуховим Золочівського повіту, де знайдено багато парашутів. Обмундировані вони по-різному. Конкретніше: частково одягнені в цивільний одяг, частково в радянські та німецькі мундири. Озброєні добре, переважно автоматичною зброєю, револьверами й ручними гранатами, у деяких загонах також помічені легкі й важкі кулемети. Боеприпаси та худобу привозять на підводах, часто всі загони сидять на підводах. Реквізиції підвод створюють великі проблеми для поселень, що знаходяться на теренах цих банд. Звернувши увагу на їхню підготовку, як у регулярній армії, можна з усією певністю стверджувати, що вони (червоні партизанські загони – *О.Г.*) повністю складаються із солдатів регулярної армії. На підставі рейдів цих банд можна стверджувати, що їхні члени проявляють відвагу й витримку. Загалом до боротьби з німцями справа доходить рідко й переважно не з вини німецьких загонів, які так чи інакше уникають боротьби з ними. Кілька разів німці обстрілювали ці загони з артилерії, у кількох випадках бомбардували з літаків, як, наприклад, обстрілювали з артилерії під Радзивилівим, а з літаків бомбардували в лісах під Ратицею неподалік від Залізців. Негативне ставлення польського населення до цих банд, котре вбачає в них свого ворога та розуміє, що з ним доведеться боротися, на теперішній момент змінилося через можливість не здавати (окупантам – *О.Г.*) поставок, як також і через паніку, що почалася серед німців. Українське населення, навпаки, можна поділити на 3 частини, з яких найменша, що становить цюнайбільше третину, задоволена, що більшовицький авангард увійшов на цю територію, друга частина – українські націоналісти, що становлять понад 50% (українців – *О.Г.*) панічно боїться більшовиків, які прийшли, убачають у партизанських загонах початок наступного панування більшовиків на цій території, решта 20% українців, котрих можна назвати русинами, ставляться (до радянських парти-

занів – О.Г.), як поляки, із тією лише різницею, що частково побоюються репресій”¹⁵.

Як показав час, українці недаремно побоювалися репресій. А коректне ставлення до поляків (та, що особливо могло здивувати офіцера АК, виплата грошей за відібрану худобу) було лише першим кроком на шляху реалізації установок центру щодо втягнення польського населення до радянського партизанського руху. Документ представництва еміграційного уряду в Польщі “Східна інформація №9 за період від 4 по 17 грудня 1943 р.”, датований 17 грудня того ж року, повідомляє, що на Волині: “Акція советів спрямована на приєднання до себе польського елемента. Загони більшовицьких партизанів отримали наказ виділити поляків і створити з них окремі загони, обмундировані в польську форму, з кокардами й офіцерськими зірочками. Польське населення, що живе на прикордонних територіях (рівненських, сарненських), підлягає примусовій мобілізації”¹⁶.

Після збільшення польського елемента в радянському партизанському русі українсько-польський міжетнічний конфлікт в основному не змінився. Доповідна записка представництва еміграційного уряду в Польщі (документ не підписаний, без назви, виходячи зі змісту, складений після 22 лютого 1944 р.) повідомляє: “Радянські партизани, які масово діють на території Волині та Малої Східної Польщі (української частини Галичини – О.Г.), рішуче вороже ставляться до українців, зокрема знищують українські націоналістичні організації”¹⁷.

Наступне свідчення епохи, підписане псевдонімом Горинь (Норуї), датоване 1 березня 1944 р. Це “Надзвичайний інформаційний звіт №7”, що зберігається в справі командування округу АК “Львів”: “Передовий радянський загін із району Самбора чисельністю майже 3000 осіб... просунувся 17–21 лютого через Бар – Радотичі – Милятин у район Янів – Яворів... Головні сили передового кавалерійського загону стоять далі, у районі лісів Янів – Яворів – Рава-Руська. ... Ставлення радянського кавалерійського загону до польського населення цілком дружнє. З розмови випливало, що вони добре поінформовані про ставлення українців до поляків і про нинішні вбивства (йдеться про вбивства поляків українськими повстанцями – О.Г.). Під час руху радянські загони забирали в українського населення інвентар, живність, одяг для власних потреб”¹⁸.

На підставі таких рапортів, донесень та доповідних записок із Галичини голова АК “Лавина” (Тадеуш Комаровський) 17 березня 1944 р. надіслав до Лондона еміграційному польському урядові зведення під назвою “Загони радянських партизанів в окрузі Львова”, повідомивши між іншим: “... Радянські загони б’ються добре, озброєні дуже добре, обмундировані вбого. Ставлення до поляків бездоганне, українців і німців розстрілюють”¹⁹.

Підсумовуючи інформацію із наведених документів польського підпілля, можна зробити висновок про те, що в польсько-українському міжетнічному конфлікті 1942–1943 рр. радянські партизани, незважаючи на декларований інтернаціоналізм, а також на те, що самі здебільшого були українцями, однозначно стали на бік поляків. Форми ж участі червоних “народних месників” у даному конфлікті дозволяють говорити про радянський партизанський рух в Україні як про одну з частин сталінської тоталітарної репресивно-каральної системи, що діяла на території, окупованій іншим тоталітарним режимом.

¹ Див., напр.: *Сергійчук В.* Радянські партизани проти ОУН–УПА. – К., 2000; Україна партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941–1945 рр.): Науково-довідкове видання. – К., 2001; *Гльюшин І.І.* Волинська трагедія 1943–1944 р. – К., 2003; *Кентій А., Лозицький В.* Війна без пощади і милосердя: Партизанський рух у тилу вермахту в Україні (1941–1944). – К., 2005; *Romanowski W.*

ZWZ-AK na Woł yniu 1939–1944. – Lublin, 1993; *Motyka G.* Tak byò o w Bieszczadach: walki polsko-ukrainskie, 1943–1948. – Warszawa, 1999.

² Archiwum Akt Nowych (дали – AAN). – 228/24-2. – К.52.

³ Ibid. – 228/17-8. – К.54.

⁴ Ibid. – К.16–17.

⁵ Ibid. – 203/XV-5. – К.103–104.

⁶ Ibid. – 228/17-8. – К.55–56.

⁷ Ibid. – 202/III/128. – К.2.

⁸ Ibid. – 203/XV-25. – К.4, 44, 33.

⁹ Ibid. – К.9.

¹⁰ Ibid. – К.1–5.

¹¹ Ibid. – 202/III-120. – К.6, 7.

¹² *Медведев Д.* Сильные духом. – М., 1985. – С.306–309.

¹³ AAN. – 207/7. – К.15 а.

¹⁴ Ibid. – К.16.

¹⁵ Ibid. – 203/XV-28. – К.71.

¹⁶ Ibid. – 202/III-124. – К.24–25.

¹⁷ Ibid. – 202/III-127. – К.11.

¹⁸ Ibid. – 203/XV-13. – К.182.

¹⁹ Armija Krajowa w dokumentach, 1939–1945. Tom III. Kwiecieñ 1943–lipiec 1944. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1990. – Dok. №570. – S.359.

The material is devoted to the estimates of Soviet antinazism resistance movement from the outside of Polish national underground's participants during the years of World War II.